

TÜRÜK

2021, Yıl/Year: 9, Sayı/Issue: 26, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: **24.05.2021**

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: **28.06.2021**

Sayfa / *Page*: 63-80

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / *Writer*:

Doç. Dr. Hüseyin Kürşat Türkan

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

kursatogretmen@hotmail.com

Zeynep Çiloğlu

Yüksek Lisans Öğrencisi / Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

KİMLİK VE KÜLTÜREL BELLEK BAĞLAMINDA

ÖZBEKLERDE TOY VE DUA: HATAY OVAKENT ÖRNEĞİ

Öz

Türk tarihinde önemli bir yeri olan törenler, binlerce yıllık bir maziye sahip olan Türk tarihini, çeşitli evreler geçirmiş olsa da devam eden tarihi bir kültürün parçası olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Dünya üzerinde var olan milletler, kültür ve gelenek bakımından birbirinden ayrı ve farklı olmanın yanı sıra hepsinin kendine has değerler dizisi vardır. Bu bağlamda Türk tarihinde karşımıza çıkan toy geleneği oldukça dikkat çekicidir. Aynı zamanda Türk kültür ve geleneğine has izler taşımaktadır. Gelenek ve görenekler toplum hayatını düzenleyen değerler bütünü olarak karşımıza çıkmış ve bu gelenek içinde birtakım törenler ortaya çıkmıştır. Toy törenleri, ilk etapta karşımıza hükümdar tarafından halka verilen ziyafet olarak karşımıza çıkmıştır. Verilen ziyafetler genelde halkın hükümdarı tanınması için yapılmıştır. Tarih sahnesinde daha sonra karşımıza evlenme geleneği içinde çıkmıştır. İki genç insanın evlenmesi ve yuva kurması için yapılan tören ve ziyafetler, toy olarak adlandırılmıştır. Toy, daha sonraları ise anlam genişlemesine bağlı olarak Türk toplumlarında yapılan bütün ziyafetler için kullanılmıştır. Türk kültür tarihi içinde zamanla toylar kendine has bir

muhtevaya sahip olmuş, değişik amaç ve şekillerde icra ortamı bulmuştur. Toylar birer tören olduğu gibi aynı zamanda insanları bir araya getiren birlik ve beraberliğin pekişmesinde, geleneğin devamını ve gelecek nesillere de aktarılmasını sağlamıştır. Toylar, bu bağlamda ele alındığında kültür ve geleneğin gelecek kuşaklara aktarımı bağlamında oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. İslamiyet'in kabulünden sonra Türk dünyasında törenler, aynı zamanda duaların yapıldığı toplantı ve ziyafetlere de dönüşmüştür. Özellikle belanın def edilmesi için yapılan dua törenlerinde dua sahibi, kurban kesip yaşadığı köy veyahut mahalledeki kişilere yemek ikram edip dua talebinde bulunmaktadır.

Toy geleneği bütün Türk dünyasında kendine has muhteva ile yaşamaya devam etmektedir. Toy geleneği Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden Hatay Ovakent Özbeklerinin gelenek ve kültüründe de oldukça önemli bir yere sahiptir. Ovakent Özbekleri, kendi örf ve adetleri hâlâ sürdürmekte olup toylara da oldukça önem vermektedir. Halk ne olursa olsun toy geleneğini ve ritüelleri titiz bir biçimde devam ettirmektedir. Yapılan toylar, aynı zamanda başka bir kültür içerisinde dünyaya gelmiş olan nesle de geleneği aktarma vazifesini aktarmaktadır. Ovakent Özbeklerinde aynı zamanda yine toy/ziyafet çerçevesi içinde yapılan dua törenleri de oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Yöre halkı, yapılan dua törenlerinin de bir gelenek taşıyıcı işlevi olduğunu belirtir. Yapılan dua törenleri toylar kadar kalabalıkla yapılmakta ve yöredeki herkes yapılan törene katılmaktadır. Hatay Ovakent Özbeklerinde yapılan tespit edilen toylar: "Düğün toyu, ad toyu, beşik toyu, sünnet toyu, hakika toyu, saç toyu, peygamber toyu" dur. Söz konusu faaliyetler, toplumun birliği ve beraberliği için son derece önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Toy, Dua, Ziyafet, Ovakent Özbekleri, Özbek, Gelenek.

CEREMONY AND PRAYER UZBEKS IN THE CONTEXT OF IDENTITY AND CULTURAL MEMORY: AN EXAMPLE OF HATAY OVAKENT

Abstract

Ceremonies, which have an important place in Turkish history, are important in terms of showing that Turkish history, which has a past of thousands of years, is a part of an ongoing historical culture even though it has gone through various stages. The nations that exist in the world, apart from being separate and different from each other in terms of culture and tradition, all have their own set of values. In this context, the toy tradition that we encounter in Turkish history is quite remarkable. At the same time, it carries traces of Turkish culture and tradition. Traditions and customs have emerged as a set of values regulating social life, and some ceremonies have emerged within this tradition. Wedding ceremonies, in the first place, appeared as a feast given to the public by the ruler. The banquets given were generally made for the people to get to know the ruler. Later on, it appeared in the tradition of

marriage. Ceremonies and feasts for two young people to get married and establish a home are called toy. Toy was later used for all banquets held in Turkish societies, depending on the expansion of meaning. In the history of Turkish culture, toys have had a unique content over time and have found an environment of performance in different purposes and forms. Toys are not only ceremonies, but also ensure the continuation of the tradition and its transfer to future generations, consolidating the unity and solidarity that brings people together. When toys are considered in this context, they have a very important place in the context of transferring culture and tradition to future generations. After the adoption of Islam, ceremonies in the Turkish world also turned into meetings and banquets where prayers were made. Especially in the prayer ceremonies held for the banishment of trouble, the person who prays sacrifices, offers food to the people in the village or neighborhood where he lives, and receives prayers.

Toy tradition continues to live with its unique content in the whole Turkish world. Toy tradition has a very important place in the tradition and culture of Hatay Ovakent Uzbeks who migrated from Afghanistan to Turkey. Ovakent Uzbeks still maintain their own customs and traditions and attach great importance to weddings. Regardless of what the people are, they continue their wedding tradition and rituals meticulously. At the same time, the toys that are made convey the duty of transferring the tradition to the generation that was born in another culture. In Ovakent Uzbeks, prayer ceremonies held within the framework of the toy/banquet also have a very important place. Local people state that the prayer ceremonies also have a tradition-bearing function. Prayer ceremonies are held with as many crowds as toys and everyone in the region participates in the ceremony. The toys found in Hatay Ovakent Uzbeks are: “Wedding toy, name toy, cradle toy, circumcision toy, truth toy, hair toy, prophet toy”. These activities are extremely important for the unity and solidarity of the society.

Key words: Ceremony, Prayer, Feast, Ovakent Uzbeks, Uzbek, Tradition.

Giriş

Toy, Türk dünyası geleneğinde mühim bir yere sahip olup kültürün mihenk taşı olarak oluşturmaktadır. Toy, eski Türklerde hükümdarın halkına vermiş olduğu yemek töreni olarak karşımıza çıkmaktadır. Toy kavramı, Türk dil Kurumunun açıklamasında “ziyafet” anlamına gelmektedir (<https://sozluk.gov.tr/>). Bu bağlamda ele alındığında eski Türk kültüründe hükümdarın kendini halkına tanıtmak için yapmış olduğu ziyafet olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarih sahnesinde karşımıza bu yönüyle çıkan toylar, grupla hareket etme, eğlenme, tapınma, yarışma, birlik ve beraberlik ile süreklilik kazanan davranış kalıpları olarak törenler, Türk kültür tarihi açısından önemlidir. Kafesoğlu (1998: 261-262), toy kavramının anlamıyla ilgili olarak “*Türk lehçelerinde ve Türkçe’den geçtiği diğer dillerde doğrudan doğruya ‘meclis, toplantı’ manasına gelmektedir ve devlette bir müessese adı olarak sonraki asırlarda ortaya çıkıp, zamanla dilimize de yerleşen Moğolca ‘kurultay’ kelimesine karşılık olarak*” geldiğini ifade eder. Kelime anlamı bakımından ele

alınıp değerlendirildiğinde toy törenlerinin ortaya çıkmasının insan hayatında pek çok olgunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Duymaz (2005: 39), toy ifadesine törenlerde beylerin, halkın “*yığnak*” olması sebebiyle “*halk, topluluk, kalabalık*” anlamlarının da yüklenmesi gerektiğini belirtmektedir. Çünkü yapılan toylar (tören, toplantı, kurultay, ziyafet) insanların bir arada olmasını sağlayan ve insan hayatının belki de en önemli kararlarının alındığı toplantılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda ele alındığında insan hayatını düzenleyen ve tertipleyen pek çok geleneksel olgunun oluşmasında toyların büyük katkısının olduğu görülmektedir.

Eski Türklerde kurban ziyafetinin yapıldığı törenler, *şeylan* (şölen) olarak adlandırılmıştır. Zamanla evirilen *şeylan* törenleri, toy geleneğinde kendini göstermeye başlamıştır. Türkler, kurban keserek toplanıp ziyafet tertip etmekteydi. Bu ziyafetler, aynı zamanda birlik ve dayanışmayı da sağlamaktaydı. Toylar, Oğuz Kağan Destanı ve Dede Korkut hikâyelerinde de karşımıza çıkmaktadır. Toy geleneği ile ilgili olarak yapmış olduğu çalışmada Duymaz (2005: 40), toyun belirli ve dikkat çeken noktalarının olduğunu belirtmiştir. Daha çok sembollerin üzerinde duran Duymaz, Dede Korkut'ta bilhassa Bahadır Han'ın toyları için kurulan kalıp ifadelere dikkati çekmektedir. “*Yirinden örü turar*”, “*ala çadır diker*”, “*İç Oğuz Taş Oğuz bigleri yıgnak olur*”, ve bunun ardında yeme içme” gelmektedir. Duymaz'ın değindiği toylarda beyler müzakere etmektedir. Görüldüğü üzere toylar Türk milletinin geçmişten günümüze intikal etmiş olan geleneğinin ve kültürünün bir parçasıdır. Günümüzde toy algısı, Anadolu'da her ne kadar yalnızca düğün toyu olarak kalmış olsa da geleneğin devamı bağlamında Orta Asya Türk topluluklarında daha geniş ve kapsamlı olarak devam etmektedir.

Orta Asya Türk dünyasında toylar, bilhassa Kırgız ve Özbek toplumunda önemli bir yer tutmakta ve bu gelenek tüm canlılığı ile devam ettirilmektedir. Özbek toplumu yaşadığı coğrafyalarda farklı kültürler ile etkileşime geçmiş ve bunları kendi kültürleri ile sentezlemişlerdir. Özbekler, çeşitli nedenlerden dolayı anayurtları Özbekistan haricinde farklı ülkelerde de yaşamışlardır. Özbekler, Güney Türkistan olarak bilinen ve Afganistan sınırları içerisinde kalan bölgede de yaşamaktadırlar. Özbekler, kendi içinde boylara ayrılmakta olup topluluktan kimi boylar Güney Türkistan'da çok eski zamanlardan itibaren yaşarken kimi boylar ise Sovyet Rusya'nın Orta Asya ülkelerini işgal etmesi sonrası adı geçen bölgeye göç etmişlerdir. Yıllarca Afganistan'da yaşayan Özbekler, burada yine savaşa maruz kalmış ve yine vatan bildikleri topraklardan ayrılmak zorunda kalmışlardır. Afganistan'da yaşayan Özbekler; Türkiye, Pakistan, İran ve Arabistan gibi ülkelere sığınmacı olarak gitmişlerdir.

Çalışmaya konu olan Hatay'ın Ovakent mahallesinde yaşayan Özbekler ise Pakistan'dan Türkiye'ye getirilen Türk soylu topluluktur. Pakistan'daki Türk soylu sığınmacıların iskanlı olarak getirilebilmesi için 2641 sayılı yasa çıkarılmıştır. Bu yasa sınırlı sayıda sığınmacıyı kabul etmeye yönelik hazırlanmış olup Kenan Evren'in 22-27 Kasım 1981 tarihleri arasında Pakistan'a yaptığı ziyarette, Türk kökenli ailelerin Türkiye'ye kabulüne ilişkin belgeyi imzalaması ile Türk soylu Afgan sığınmacıların Türkiye'ye kabulü süreci başlamıştır (KK13, KK14, KK24). Bu kanun neticesinde Pakistan sığınma kampından 375 sığınmacı Özbek Türkiye'ye getirilmiştir. Getirilen Özbeklerden 172 aile de Hatay'ın Ovakent mahallesinde yaşamaktadır. Ovakent Özbekleri geldikleri toprakları benimsemiş kendi vatanı gibi görerek sahiplenmiştir. Kaynak Kişilerimiz (KK1, KK3, KK6, KK12) “*Bizi buraya getirdiklerinde ilk başta yabancı bir memlekette*

olduğumuzu hissettik. Ancak sonraları baktık bizim dilimiz bir, kültürümüz bir yeni hayatımıza alıştık. Buraya geleli 39 yıl olmuş burada doğan çocuklarımız artık buranın kültürünü ve dilini öğrendi.” Kaynak kişilerin ifadeleri ve saha gözlemleri neticesinde Ovakent mahallesinde yaşayan Özbeklerin artık Türkiye’yi kendi vatan toprakları olarak benimsedikleri anlaşılmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Ovakent Özbekleri kendi içlerinde boylara ayrılmaktadır. Ovakent mahallesinde yaşayan tespit edilen Özbek boyları ise şunlardır: “Kongrat, Kavçın, Çağatay, Ayinger, Tovçı, İyşan, Karaca, Çorak, Karakalpak, Bürke, Talkani, Parğanacı, Dörmen”dir. Bu boylar içinde en kalabalık olan boyun saha içerisinde yapılan gözlemlere göre “Kongrat” boyu olduğu ifade edilebilir. Boylar arasında ufak tefek farklar görülse de genel itibarıyla kimlik ve aidiyet duygusu bağlamında bir bütün olarak hareket ettikleri tespit edilmiştir.

1.Ovakent’te Özbek kimliği

Kültür, bir milleti millet yapan ve farklı kılan bir unsurdur. Toplum ve kültür her zaman etkileşim hâlinde olup toplumun, kültür olmadan var olması imkânsızdır. Kültür, toplumun kimliğinin belirlenmesini ve diğer toplumlardan ayrılmasını sağlar. Bu bağlamda kimlik ve kültür kavramları birbirinden ayrı düşünülemez. Kimliğimiz aynı zamanda içinde yaşanılan kültürü de yansıtmaktadır. Sosyal çevre daima insan topluluklarını içinde bulunduğu kültürün kodlarına göre kimlik belirlemiştir. En yalın tanımıyla kimlik; “Kişilerin, grupların, toplum veya toplulukların, kimsiniz, kimlersiniz? sorusuna verdikleri yanıt ya da yanıtlardır.” (Güvenç, 1979: 3). Ben kimim sorusuna verilen cevap kişinin hem bireysel hem de toplumsal kimliğine vermiş olduğu cevaptır. Bilinçlenme kimliğin inşası sürecinde gerçekleşir ve sosyal gruplar da bu süreçte oldukça etkilidir. Eraslan (2015: 48-49), “Kişi, sahip olduğu birçok kimlik içerisinde ihtiyaç duyduğunu bir diğerinden daha ön plana çıkarabilmektedir.” Eraslan’ın ifade ettiği üzere kimlik kişinin içinde yaşadığı durum ve olaylar neticesinde şekillenmekte ve yenilenmektedir. Eraslan, Özbeklerde ortaya çıkan kimlik algısını açıklarken her üç kuşakta da öne çıkan kimliği Özbek kimliği olarak belirttikten sonra ikinci kuşakta Afganistan üçüncü kuşakta da Türk kimliğinin daha ön plana çıktığını belirtmiştir. Bilhassa Türkiye’de doğup, büyüyen ve askerlik yapan kuşak için göçmen kavramı ifadesini kaybetmiştir. Göçmen ifadesinin yok olması kendilerini yaşadıkları yere ait hissettiklerinin göstergesidir (Eraslan, 2015: 192). Söz konusu durum saha çalışmalarında da tespit edilmiştir.

Tarih boyunca göç eden topluluklar göç ettikleri yerde kimlik kargaşasına düşmüşlerdir. Göçmen olarak sonradan bir yerden başka bir yere yerleşen yahut yerleştirilen göçmenler, kendilerine toplum tarafından verilen kimlikle anılmaktadır. Ancak bu durum göçmen gruplarının gerçek kimliği olmayıp onlara yeni yerleştikleri kültürel daire içerisinde ötekileştirmenin dayatmış olduğu kimliktir. Bu bağlamda Ovakent Özbekleri geldikleri yeni coğrafyada öteki olarak sınıflandırılarak kendilerine ait olmayan kimliklerle anılmışlardır. Ovakent Özbekleri yerel halk tarafından “Afgan” olarak anılmıştır. Ancak saha çalışmalarında gözlemlenen ve kaynak kişilerden edinilen bilgilere göre Ovakent Özbekleri, kendilerine ait olmayan “Afgan” kimliğinden rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. Kaynak kişilerimiz (KK2, KK3, KK5, KK6, KK7, KK8, KK13, KK24, KK38, KK39), “Bizi burada Afgan olarak tanıyorlar, biz Afgan değiliz Özbek Türküyüz. Biz Türklüğün özüyüz esasında. Şimdi konuştuğumuz Türkçe en eski Türkçe’dir. Buradaki halk bunu bilmiyor. Bizi Afgan olarak adlandırıyorlar. Bu durumdan rahatsız oluyoruz.” demişlerdir. Kimlik

oluşumu verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere insan hayatı boyunca devam etmektedir. Toplumlar ya da kişiler içinde bulunduğu durumun getirmiş olduğu yaşantılar neticesinde yeni kimliklere bürünebilmektedir.

Ovakent Özbekleri gelenek ve kültürlerini hâlâ yaşatmaktadırlar. Geleneklerini devam ettirmenin yanında toy yaparak daima birlik ve beraberlik içindedirler. Toy, Ovakent Özbeklerinde birlik ve beraberliğin, kültürün gelecek nesillere aktarılması için oldukça önemli olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra Ovakent Özbekleri duaya da içten inanmakta ve başlarındaki kötülüklerin gitmesi, hacetlerin giderilmesi için toy şeklinde toplanarak dua etmektedirler. Bu şekilde yapılan toylara Eski Türklerde de tanık olmaktayız. Bilhassa Dede Korkut Hikâyelerinin ilki olan Dirse Han Oğlu Buğaç Han hikâyesinde dikkatimizi çekmektedir. Dirse Han'ın çocuğu olmamaktadır bunun neticesinde toy düzenleyerek beylerin duasını almıştır. Bakırcı (2019: 136), “*Dede Korkut Kitabı*’ndaki diğer toylardan farklı olarak bu toyda yeme içmenin dışında çıplakları giydirip, borçluları borcundan kurtarma söz konusudur. Türk kültüründe çocuk sahibi olmak önemli bir unsurdur. Zira aile çocukla bir olur, bütün olur. Ailede çocuk yoksa o aile tam olarak aile olamamış demektir.” Bakırcı’nın da ifade etmiş olduğu üzere hacet için yapılan toyda diğerlerinden farklı olarak ihtiyaç sahibi kişilere yardım edilmesidir. Bunun yansıması olarak Ovakent Özbeklerinde yapılan dua toyları “*müşkül*” adlandırılması ile karşımıza çıkmaktadır. Tıpkı Dede Korkut’ta olduğu gibi yapılan müşkül toyları da bir kimsenin sıkıntısını gidermek için yapılmaktadır.

Teorisel düzlemde çalışma konusu olan toylara bakıldığında, Metin Ekici; İşlevsel teoriyle, Performans teorii “*Bağlam/İcra*” merkezli kuramların çatısı altında şekillendiğini belirtir (2010: 124). Bu kuram ünlü antropologlar tarafından kurulduğu için Antropolojik Yöntem olarak da bilinir. Bu yöntemin kurucuları arasında Bronislaw K. Malinowski, Franz Boas, Ruth Benedct gibi ünlü antropologlar yer alır. İşlevsel kuramın hareket noktası halk edebiyatı yaratmalarının metinleri değil, bu metinlerin oluştuğu, anlatıldığı bağlamdır. Bu bağlam içerisinde anlatıcı veya icracının metni yaratması, aktarması, kullanması, dinleyicilerin o anlatmayı dinlemeleri, anlamaları ve kullanmaları yer almaktadır. Halk bilgisi yaratmalarının işlevleri konusundaki araştırmalarından yararlanarak bir model oluşturan antropolog William R. Bascom’dur. William Bascom, halk bilgisi ürünlerinin işlevlerini en basit şekliyle şöyle açıklamaktadır:

1. *Eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme işlevi*

2. *Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi*

3. *Eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması işlevi*

4. *Toplumsal kuramlara ve törenlere destek verme işlevi* (Ekici, 2010: 124-125; Çobanoğlu, 2005: 235-236). Bu bağlamda Bascom’un işlevleri içerisinde ele alındığında Ovakent Özbeklerinde toy geleneği; eğlenme, eğlendirme ve hoşça vakit geçirme, eğitim ve kültürün genç kuşaklara aktarılması ve toplumsal kuramlara ve törenlere destek verme işlevlerini üstlendiği görülmektedir.

Ovakent Özbeklerinde geleneksel bağlamda hâlâ yapılamaya devam eden toylar ise: *Evlilik/Düğün toyu, Ad toyu, Beşik Toyu, Saç Toyu, Hakika Toyu, Sünnet Toyu ve Peygamber Toyu*’dur.

2.Ovakent Özbeklerinde Toy

Ovakent Özbeklerinde toy geleneğinin birlik ve beraberliğin sağlanması amacıyla önemli bir yere sahip olduğu zikredilmelidir. Saha çalışmalarındaki katılımlı-katılımsız gözlemlerde Ovakent Özbeklerinde “Evlilik, Ad, Beşik, Saç, Hakika, Sünnet, Peygamber toylarının yapıldığı tespit edilmiştir.

2.1.Evlilik/Düğün Toyu

Evlilik, insan hayatındaki önemli evrelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk kültüründe evlilik aile ve soy bilincinin temellerinin atıldığı önemli bir müessese olarak gelenek içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Evlenme, aile bağının kurulup toplumun işleyişini sağlamakta ve soyun devamını sağlamaktadır. Türk kültürünü incelediğimizde çocuk sahibi olmanın elzem bir durum olduğu görülmekte ve soyun devamı açısından oldukça önemli olduğu karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda çocuk evin neşesi ve bereketi olarak görülmektedir. Bu bağlamda evlenme soyun devamı için oldukça önemli bir olgudur. “Evlilik; toplumların hukukunun, dininin, örf ve âdetlerinin belirlediği kurallara uygun olarak bir kadın ve bir erkeğin yeni bir aile oluşturmasıdır” (Türkan ve Atahan, 2017: 225). Evlilik kurumu aynı zamanda gelenek ve örflerle örülü birtakım ritüellerin uygulandığı yapı olarak da tanımlanabilir. Örnek (2000: 185), evliliğin belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen bilhassa tören, töre, âdet, gelenek, görenek ve inanma bakımından zengin bir tablo çizdiğini ifade etmektedir. Evliliğin temelini oluşturan aile ve aile kurmayla ilgili ritüellere, insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren rastlanılmaktadır. Tören ve ritüeller, bağlı bulunduğu kültürün kuralları ve kalıplarına uydurularak gerçekleştirilir. (Çopuroğlu, 2000: 164). Bu ritüeller bağlamında Türk evlilik yapısında oldukça farklı gelenekler ortaya çıkmıştır. Yapılan törenler her kültürde farklılık göstermekte ve uygulandığı toplumun kimliğini bizlere göstermektedir. Makalemize konu olan Ovakent Özbeklerinde evlilik eylemi, önemli bir kurum olarak karşımıza çıkan ve başından sonuna kadar pek çok ritüel ve pratiklerin uygulandığı geleneksel bir olgudur.

Ovakent Özbeklerinde evlilik/düğün toyunun aşamalarına gelindiğinde; evlilik öncesi dönemde ilk etapta eş seçilir. Bu dönemde her boy, kendine has yöntemler ile gelin seçmekte ve damat adayının araştırmasını yapmaktadır. Evlilik aynı zamanda iki ailenin de birleşmesi anlamına gelmekte ve bu ailelerin farklı kültür çevresinden olması durumunda doğal olarak bazı karışıklıklar çıkmaktadır. Çalışma konusu olan Ovakent Özbeklerinin evlilik eylemlerinde yoğun olarak içten evliliğe yöneldikleri ve dıştan evliliğe pek sıcak bakmadıkları tespit edilmiştir. Kaynak kişilerimiz (KK14, KK15, KK16), Ovakent Özbeklerinin kendi içlerindeki boylar ile de kız alıp vermediklerini hatta İyşan boyuna mensup olan ailelerin soylarının bozulmaması için dışardan kesinlikle kız almadığını belirtmişlerdir. Ovakent Özbek toplumu göç yoluyla geldikleri ülkede asimile olmadan kalmak için dış evliliğe çok sıcak bakmadıklarını ifade etmişlerdir.

Ovakent’te, aileler gelin bulmak için ilk olarak en yakınındaki akrabalarına bakmaktadır. Gelin olacak kız ve damat olacak oğlan kesinlikle birbirini görmez (KK4, KK5, KK7). Gelin kızı, erkeğin ailesi daha önceden bilmekte ve tanımaktadır. Ancak gelin adayı olarak bakmaya gittikleri anlaşıldığı an gelin kız, kayınvalide adayına yüzünü göstermez (KK8, KK9, KK10). Damadın ailesi, kız evine niyetini belli ettikten sonra yakın çevrelerinden sözü geçen aksakallı olarak anılan

3-5 kişiden oluşan savcılar, kızın babası ile konuşmaya gider (KK13, KK14, KK15, KK16). Kızın babası kızını ilk seferde kesinlikle vermez. Savcılar, kız evine en az üç defa gelip gider (KK6, KK7, KK9). Son geldiklerinde kızın babası, bu birlikteliğe onay verirse damadın ailesi kızı istemeye gider. Kız istemeye giderken aile, tatlı, gofret, nabat şekeri, kuruyemiş ve kallama adı verilen tatlıdan götürür (KK17, KK18, KK19, KK20, KK26). Kız istemede aileler her konuyu konuşur. Kızın babası, başlık miktarını belirtir. Düğünde alınacak koyun, pirinç, şekerlemeler ve diğer bütün malzemeler aileler tarafından belirlenir (KK16, KK20, KK21). Söz kesmede yüzükler takılırken çoğu zaman gelin ve damat bir arada olmaz. Aynı zamanda bu törenlerde kadınlar ve erkekler haremlik selamlık düzenine göre oturur. Birbirlerini görmezler (KK21, KK22, KK23). Söz ile düğün arasında gelin ve damat ailesi yani “*kudagay’lar*” (*düniür*) mutlaka hediyeleşir. Bu hediye, kimi zaman yemek olur kimi zaman da köyek-iştan elbise ya da kumaş olur (KK18, KK19, KK20). Düğünden önce kızın annesi, ablaları ve teyzeleri geline çeyiz hazırlar. Çeyizdeki en önemli unsur el işi olmasıdır. Özbeklerde bilhassa yastıklarda basma denilen nakışlar yapılır, dastrahanlar örülür. Dastrahan bir gelinin çeyizinin olmazsa olmaz parçalarındandır. Dastrahan üzerinde yenilen yemeğin bereketli olacağı inancı vardır. Gelinin en az 30-40 arasında yastığı olmalıdır. Çeyizde süslemeler oldukça önemlidir. Boncuklarla yapılan kol denilen süs ise yine geleceği tayin etmek maksadıyla yapılır. Koldaki boncuk renkleri, gelinin ailesinin bereketini, kaç kız çocuğu olacağını ya da erkek çocuğu olacağını tayin etmek için yapılır.

Düğün toyu ise Ovakent Özbeklerinde geçmişte nasıl ise o şeklinin korunmasına özen gösterilerek yapılmaya devam etmiştir. Belki de yöredeki en az değişime uğrayan geleneksel olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Düğünden önce erkek tarafında “*maslahat aşı- fatiha yemeği*” yapılır. Maslahat aşında yemekler yenilir ve akrabalar komşular iş bölümünü konuşur ve kendi arasında iş paylaşımı yapar (KK14, KK15, KK18, KK19). Maslahat aş, iş bölümünün yapılması ve düğün sahibinin yükünün az da olsa hafifletilmesi için düzenlenen bir etkinliktir.

Ovakent Özbeklerinde düğün toyu üç gün sürmektedir (KK1, KK3, KK4). Düğün toyunun ilk günü sabahında oğlan evi, kız evine kurbanlık koyun, pirinç, un, şekerleme ve tatlı götürür. Kız evine gelen kurbanların yarısı toy için kesilir ve o günün öğlenine ve akşamına Özbek pilavı ve yahnı yapılır (KK18, KK19, KK20). Özbek kadınları düğün için gelen malzemeler ile *nan* (ekmek), *kallama* (Özbeklere özgü tatlı) yaparlar. Kesilen kurban etleri ile pişirilen yemekler toy töreni için toplanan misafirlere ikram edilir (KK15, KK16, KK17). Ekmek (nan), Ovakent Özbeklerinin düğün toyunun en önemli besin kaynaklarından birisidir. Toy törenine mahalledeki herkes katılır ve herkes toy yemeğinden mutlaka yer (KK12, KK13). Toyda dikkat çeken unsurlardan birisi de kudagayların önüne konulan *legene* (pilav konulan büyükçe tabak) *jilikler* (ilikler) bir bütün olarak konulmasıdır (KK14, KK15, KK18). Bu durum *kuda* (kayınbaba) *kudagay* (kayınvalide) verilen değeri göstermektedir. Yemekten sonra tatlılar şekerlemeler yenilir, sofralarda dualar edilir ve damat evi, yeniden kendi evine döner akşamına gelin ve damadın eğlencesi yapılır (KK12, KK13, KK17). Akşamına yapılan düğün eğlencesinden sonra yeniden damadın misafirlerine kız evi, *kelle* ve *jilikten* oluşan haşlama yemeğini ikram eder. Bu yemeğe *dokuz tabak* adı verilmekte ve dokuz çeşit yemek olmaktadır (KK21, KK22, KK23, KK26). Yemeklerden yendikten sonra sofrayı hazırlayanlara sofraya bahşişler bırakılır (KK1, KK3, KK4, KK29). Bu gece aynı zamanda dini nikah kıyılır. Dini nikahı hoca kıymaktadır. Nikahta gelin ve damat olmaz; yalnızca vekilleri olur.

Vekillerin katılımıyla nikah kıyılır. Ancak burada da kızın vekili bahşiş almadan vekillik etmez (KK17, KK18, KK19). Nikah sonrası artık sabahına gelin çıkarma olacağı için herkes evine gider. Sabah kız evinde yeniden bir kurban kesilir. Bu kurban bir bütün olarak haşlanıp hazırlanır (KK12, KK13, KK14). Bu arada ise oğlan evi, kurban keser ve düğün toyu için yemekler hazırlar ve gelen misafirlerine ikram eder (KK14, KK15, KK20). Oğlan evinde yenilen yemeklerden sonra gelin alınmaya gidilir (KK12, KK13). Gelin çıkarmada birtakım ritüeller uygulanmaktadır. Gelin ile birlikte çeyiz de hazırlanır ve yeni evine götürülür (KK14, KK18, KK19). Gelin, evden çıkarken kesinlikle yüzü görünmez; duvağı yüzünü komple kapatmalıdır (KK1, KK12, KK14, KK19). Gelinin kuşağını ağabeyi bağladıktan sonra dedesi ya da babası gelinin beline iki adet ekmek bağlar. Gelinin gittiği evin bereketli olması, yuvasından bereketin eksik olmaması için yapılır (KK14, KK15, KK18). Gelin kapıdan çıkarken başında Kur'an-ı Kerim tutulur; daha sonra bu Kur'an-ı Kerim de gelin ile birlikte bir büyük teyzesinin veya ablasının refakatinde oğlan evine götürülür (KK14, KK15, KK16). Gelin evinde sabah haşlanan bütün kurban ise *dastrahanlara* (El işleme sofa bezi) sarılarak gelin ile beraber oğlan evine götürülür (KK12, KK15, KK17). Gelin arabadan inmeden kayınbabası hediyesini verir ve gelin arabasının önünde tavuk kesilir (KK12, KK13, KK20). Gelin arabadan inerken tütsüler yakılır, başından şekerlemeler (saçı) serpilir (KK12, KK15, KK20). Gelin geldikten sonra yeniden akşamına kadınlar ve erkekler, ayrı ayrı yerlerde toy eğlencesi yaparlar. Toy eğlencesinden sonra artık misafirler evlerine gider (KK14, KK15, KK18, KK22). Gelecek sabah ise artık tamamen oğlan evine geçilmiştir, artık burada ritüeller uygulanmaya devam eder. Gelin ile birlikte getirilen bütün haşlama sabah önce erkek misafirlere ikram edilir; daha sonra kadınlara ikram edilir (KK14, KK15, KK16, KK17, KK18). Sabah kahvaltısı yerine yenilen haşlamadan sonra misafirlere çay ve şekerleme ikram edilir (KK12, KK13, KK14, KK15). Yeniden öğle vakti olduğunda Özbek pilavı pişirilir yanında gelin tatlısı olarak büyük kazanlarda un helvası kavrulur (KK14, KK15, KK16, KK17, KK18). Pilav ve tatlı yendikten sonra gelinin artık yeni ailesine (damadın ailesine) selam verme töreni vardır (KK14, KK15, KK16, KK17, KK18). Bu törende bütün herkes toplanır, gelinin iki yanında ablaları ya da teyzeleri durur (KK14, KK15, KK18, KK19). Gelin, adına mâni söylenen kişiye dizlerini bükerek selam verir. Selam verdiği kişi de gelinin başı üzerine hediyelerini koyarak gelinin yüzünü açar ve gelini öper (KK14, KK15, KK16, KK17). Kayınvalideye sıra gelmeden önce yeniden yüzünü kapatırlar, bir erkek çocuk (ilk çocuğunun erkek olması için) elinde oklava ile gelinin başındaki beyaz örtüyü açar. Açtıktan sonra beyaz örtü, önce oğlan çocuğunun beline bağlanır (büyüdüğünde onun da yuva kurması ve soyunu devam ettirmesi için yapılır.), daha sonra kayınvalidenin beline bağlanır. Kayınvalidenin her zaman güçlü ve kuvvetli olması için yapılır. Düğün toyu bu şekilde sona erer (KK14, KK15, KK16, KK17, KK18). Düğün toyundan sonra gelin bir hafta sonra tekrardan ailesinin yanına el öpmeye gider. El öpmesinde kızın ailesi, herkesi davet eder; kurban keser Özbek pilavı pişirir. Oğlan evi de bütün akrabalarını toplayarak kudagaylarını görmeye gider. Karşılıklı hediyeler verilir (KK14, KK15, KK16, KK17, KK18, KK23). Düğün toyu bu şekilde tamamen sona ermektedir.

Ovakent Özbekleri birlik ve beraberliğe, geleneğine kültürüne bağlı bir toplumdur. Yapılan bu toylar neticesinde gelecek kuşaklar geleneğini unutmamaktadır. Düzenlenen toylar, aynı zamanda Türkiye'nin farklı şehirlerinden gelen Özbeklerinde davet edildiği törenlerdir. Bu bağlamda toy

geleneği ele alındığında toyun sadece Ovakent ile sınırlı kalmayıp Türkiye'nin çeşitli yerlerindeki Özbekler ile de birlik ve beraberliğin pekişmesine katkı sağladığı ifade edilebilir.

2.2. Ad Toyu

Ad toyu, ilk olarak karşımıza Dede Korkut hikâyelerinde çıkmaktadır. Hikâyelerde çocukluktan erginliğe geçiş ve bir kahramanlık simgesi olarak ad konulmaktadır. Eski Türklerde ad, bir yiğitlik gösterdikten sonra konulmaktaydı. Dede Korkut hikâyelerinden ilkinde Buğaç Han'ın ad alması şu şekilde anlatılır: “*Bayındır Hanun ağ meydanında bu oğlan cenk itmişdür, bir buğa öldürmüş senin oğlun, adı Buğaç olsun, adını ben virdüm, yaşını Allah virsün.*” (Ergin: 1997: 83). Görüldüğü üzere ad alma Türklerde kahramanlık göstergesiydi. Dede Korkut, ad koyma törenlerinin temsilcisidir. Her zaman kahramanların adını Oğuzların tamam bilicisi olan Korkut Ata verir.

Ovakent Özbeklerinde ise yine ad alma çok önemlidir. Geleneğin getirmiş olduğu kaideleri bozmadan yapılan törenlerde yeni doğan bebeğe adı konulmaktadır. Bebek doğduktan iki üç gün içerisinde bebeğe adı verilir (KK8, KK23, KK24). Ad seçerken İslamiyet doğrultusunda Kur'an'dan isimler seçilmekle birlikte son zamanlarda Türkçe isimler de çoğalmıştır (KK1, KK3, KK4). Bunun yanı sıra ad koyarken halk inançlarının getirmiş olduğu bazı inançlarda vardır. Bebeğin yüzünde ben varsa isminin başına “*hal*” eklenmektedir. “*Halmurat, Haldan, Bibihal, Meyhal*” bu isimlere örnektir (KK14, KK15, KK16). Bebeğini genellikle kısa sürede kaybeden aileler, yeni doğan bebeklerine “*Balta*” adını koyarlar. Bebeğin adını mahalledeki bilgin hoca (molla) koyar. Ad koyulacağı gün durumu iyi olanlar koyun kurban ederek yemek yapar. Durumu çok iyi olmayan tavuk keserek yemek yapar. Yapılan yemekte kalabalık konu komşu herkes gelir. Yemekler yenilir, ardından molla duasını eder. Mollaya bebeğin ailesi hediyeler verir (KK23, KK24, KK25).

2.3. Beşik Toyu

Beşik, Türkçe bir kelime olarak yeni doğmuş bebekleri yatırmaya ve sallayarak uyutmaya yarayan, tahta ve demirden yapılmış sallanır bir çeşit küçük karyola anlamındadır (Çetin, 2018: 423). Bebek doğduğunda yatacağı beşiğin yapılması, hazır olması gerekir. Özbeklerde bebeğin beşik toyunun yapılması oldukça önemlidir. Kalafat (1994: 30), çocuk dünyaya geldikten kırk gün sonra beşik toyu yapılır. Bu toy, bebeğe yeni evine hoş geldin kutlamasıdır. Bebeğin dünyadaki ilk evi beşiğidir (KK22, KK23). Bebek, yıkanır ve tekrar beşiğine koyulur. Koyun kesilir, şölen yapılır, şölen bir gün sürer. Ovakent Özbeklerinde ise beşikler, geleneksel olarak ahşap ağaçtan yapılır. Tüvekli beşik şeklindedir. Bu beşikte bebeğin altı bağlanmaz ve beşik, bebeğin altının temiz kalacağı şekilde yapılmıştır. Düzenlenen beşik toylarında kurbanlar kesilir ve gelen misafirlere ikram edilir. Beşik toyu, bebeğin kırkı çıktıktan sonra yapılmaktadır (KK24, KK25, KK15). Toya gelen misafirler, bebeğe hediyeler getirir. Getirilen hediyeler bebeğin beşiğinin etrafına koyulur (KK15, KK16, KK24). Misafirler, bebeğin beşiğine birer parça ip bağlar. Bu ip, bebeğin uykusunun kaçmaması ve beşiğe bağlanması için yapılmaktadır (KK14, KK15, KK16). Toyda aynı zamanda çocuklara şeker dağıtılır çocuklar sevindirilir. Toy sonunda aksakallı bir büyük ya da mama (nine) bebeğin sağlıklı büyümesi ve ailesine vatanına hayırlı evlat olması için dua eder (KK15, KK16).

2.4. Saç Toyu

Bebeğin anne karnından beri uzayan saçlarının kesilmesi toyudur. Bebeğin yeni doğan saçı kırk gün ya da iki, dört, altı, sekizinci aylarında saçı kesilebilir. Burada önemli olan bebeğin kesildiği ayın çift sayı olmasıdır. Ovakent Özbekleri, halk inançlarından dolayı söz konusu ritüel ve pratikleri, tek sayılı zaman dilimlerinde mümkün mertebe kullanmazlar.

Bebeğin saçı kesileceği zaman bebeğin ninesi komşulara, akrabalara bebeğin karın saçı kesilecek diye haber götürür veya gönderir (KK4, KK5, KK6). Saçı kesilecek bebeğin ailesi, koyun kurban ederek Özbek Pilavı pişirir ve gelen misafirlere ikram eder. Yemeğe gelen misafirler, bebeğe dastrahan içerisinde sarılı hediyeler getirir (KK8, KK9, KK12). Bebeğin saçını dedesi keser ve kestikten sonra bir ağacın altına gömülür (KK9, KK11, KK18). Eskiden bebeğin saçı ağırlığınca para, ihtiyaç sahibine verilirdi. Ancak günümüzde bu uygulama pek kalmamıştır (KK14, KK15, KK16).

2.5. Hakika Toyu

Hakika çocuğun hakkı anlamına gelmektedir. Bebeğin mamaları (nineleri) tarafından yapılmaktadır. Toy, hem erkek hem kız çocukları için yapılmaktadır. Ovakent Özbekleri için *hakika* oyunun ayrı bir yeri ve öneminin olduğu gözlenmiştir. *Hakika* oyunun kökeni İslam'a dayanmaktadır. Hz. Muhammed, *hakika* oyunun özellikle kız çocukları için yapılmasını söylemiştir (KK10, KK12, KK13). Kız çocukları, babalarının evlerinde evlenene kadar yaşamaktadır. Bu sebepten dolayı kızın babasının evinde hakkının kalmaması için kız çocuğuna iki erkek çocuğuna bir kurban kesilir. Yemekler yapılır ve komşulara akrabalara ikram edilir. *Hakika* toyunda kadınlar, kendi aralarında def çalarak maniler söyler. Toy sonunda gelen misafirlere toy sahibi tarafından hediyeler verilir (KK3, KK5, KK6, KK8).

2.6. Sünnet Toyu

“Sünnet sözcüğü Arapça kökenlidir ve ilk anlamıyla ‘işlek yol’ demektir. Daha geniş anlamındaysa Tanrı’nın yolunu ya da insanın âdet durumuna soktuğu iyi ya da kötü davranışı anlatır. İslam dininde peygamberin yaptığı uyguladığı ya da yapmayı, uygulamayı öğütlediği şeylere uymaya ‘sünnet’ denilmektedir.” (Örnek, 2000: 170). Erkek bebeklerin sünnet ettirilmesinin kökeni geçmişe dayanmaktadır. Kökenleri oldukça geçmişe dayanan sünnet için kimi toplumlarda eğlence tertip edilmektedir. Anadolu’da özellikle bazı bölgelerde sünnet düğülerine oldukça önem verilmekte ve gelenek içerisinde devam ettirilmektedir. Saha çalışmasında edinilen bilgiler doğrultusunda Ovakent Özbekleri, erkek çocuklarını genellikle 5-6 aylıkken sünnet ettirmektedir. Çocuğun aklı yettiği zaman korkacağı düşünülmektedir. Sünnet olan çocuk için tıpkı düğün toyu gibi tören düzenlenir. Kurban kesilir, Özbek pilavları pişirilir ve misafirlere ikram edilir. Def çalan kadınlar, sünnet çocuğu ve ailesiyle ilgili olarak eğlenceli ve dua mahiyetli maniler söylerler (KK18, KK19, KK20).

2.7. Peygamber Toyu

Ovakent Özbeklerinde Peygamber toyu, Hz. Muhammed’in öldüğü yaşa (63), geldiği zaman yapılır. Toya herkes davet edilir. Kurban kesilir ve Özbek pilavı yapılır. Kadınlar erkekler ayrı ayrı yerlerde yemekler yer. Yemekten sonra ziyafete gelenler için “*Huda sizlere de 63 yaşınızı görmeyi*

nasip etsin.” diye dua edilir. Yemekten sonra dastrahan sofrasına herkes elinden ne gelirse para bırakır bu para ihtiyaç sahibi birisine verilir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK29).

3. Ovakent Özbeklerinde Dua

Dua, geçmişten günümüze insanlığın sığındığı en büyük unsurdur. “*Dua, insanın Allah’la olan ilişkisini ifade eden Kur’an’ın temel kavramlarından biridir. Allah’a yapılan içten yakarıştır*” (Türk, 2020: 75). Dua inançlara göre farklılıklar gösterse de her zaman aynı niyetle yapılmaktadır. İnsanlar, kötülüklerden ve belalardan korunmak, istek ve dileklerini yerine gelmesi için dua etmektedir.

Dua, tıpkı toy gibi yine eski Türk kültüründen itibaren karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut, yapılan toyların ardında dua etmekte ve Oğuz halkının iyiliğini Tanrı’dan istemektedir. Muhteva olarak Ovakent Özbeklerinde dua, toy niteliğinde yani kalabalık bir mahalledeki halkın kurban kesip yemek yedikten sonra dua etmesi şeklinde icra edilmektedir. Dua, İslam inancına sıkı sıkıya bağlı olan Ovakent Özbeklerinin hayatlarının vazgeçilmez bir parçasıdır. Bilhassa müşkül adını verdikleri dua gününü büyük kalabalıklarla yapmaktadırlar. Ovakent Özbeklerinde başlıca görülen dua toplantıları *Bibimüşkül* ve *Dervişhane*’dir.

3.1. Bibimüşkül

Bibimüşkül, müşkül durumda olan birinin müşkül içinden çıkıp kurtulması için yapılmaktadır. Bibimüşkül, kadınlar tarafından yapılmaktadır. Bibimüşkülü genelde hamile olan kadınların doğumlarının kolay olması için kaynanası yapmaktadır. Müşkülü olan kimse komşularını, akrabalarını şu günde bibimüşkül yapacağız diye davet eder. Davetliler, duaya eli boş gitmezler. Elllerinden ne gelirse gofret, nabat şeker, ekmek, çerez vs. getirirler.

Bibimüşkülde koyun kurban edilip Özbek pilavı yapılır. Tatlı, kallama ve Özbek ekmeği yapılır. Aynı zamanda “*umaç*” adı verilen özel bir yemek hazırlanmaktadır. Yemeğin hazırlanışı şöyledir. Bir kap buğday ununa az az su serpilerek topak topak yapılır. Daha sonra süt ile karıştırılarak çorba şeklinde hazırlanır (KK6, KK7, KK8, KK9). Çorbaya benzeyen bu yemek davetlilere ikram edilir (KK7, KK8, KK28). Yemekten önce müşkülü olan kişi misafirlerinin eline deşiye (ibrik) atabe (leğen) su döker. Eller yıkandıktan sonra dastrahan üzerinde yemekler yenilir. Yemek yendikten sonra yeniden eller yıkanır. Eller yeniden yıkandıktan sonra müşkülü olan kişiye dualar edilir. Dua töreninden sonra misafirlere evlerine giderken daha önceden hazırlanmış olan bez içerisinde gofret, çerez ve şeker verilir (KK7, KK9, KK10, KK27).

Yapılan dua töreni, Ovakent Özbeklerinde ilgili kişi veya kişilerin dar gününde de birlik beraberlik içinde olduklarını göstermektedir. Dua icrasında mahalle kadınları, bir araya toplanarak geleneksel bağlamda bir ritüeli ifa etmektedirler. Uygulanan söz konusu ritüelle ilgili olarak Eraslan (2018: 127); “*Özbek kültüründe Bibimüşküle atfedilen özellikler, Eski Türk Mitolojisinde yer alan ‘Umay ana’ ile benzerlik göstermektedir. Umay ana, kadınları ve çocukları kazadan ve beladan koruduğuna inanılan kutsal bir kadın ruhunu temsil eder. Bibimüşkül de, aynı özelliklere sahip kutsal kadın ruhudur. İslamiyet’ten sonra Özbekler için Bibi müşkül, Bibi Fatıma ile özdeşir.*” der. Eraslan’ın da ifade etmiş olduğu üzere Ovakent Özbeklerinde yapılan Bibimüşkül duası eski Türk inancındaki Umay Ana karşılık gelmektedir. Aynı zaman Anadolu’daki Türklerde de Fatma Ana eli

inancı oldukça hakimdir. Anadolu'nun pek çok yerinde kadınlar yemek yaparken yemeklerinin bereketli olması için “*Benim elim değil, Fatıma Ana'nın eli.*” demektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde eski Türk inancındaki Umay Ana'nın geleneğin ve kültürün kodları ile yeniden güncellendiği görülmektedir.

3.2.Dervişhane

Dervişhane dua törenine mahalledeki bütün Özbek aileler katılmaktadır. Her sene yapılan bir hayrattır. Özbekler, dervişhane hayratını, Allah'ın kendilerini her türlü kötülüklerden koruması için senede bir defa yapılmaktadır. Herkes gücü yettiği ölçüde kurbanlık koyun ya da pirinç, şeker, çay gibi erzakları alır, daha sonra bütün mahalle toplanır, yemek yapar. Yemeğin ardından aksakallar tarafından dua okunur (KK2, KK3, KK4, KK15, KK16). Dervişhane, bizlere eski Şamanist inançtaki Tanrı Ülgen'e kurban sunulmasını eylemini de hatırlatmaktadır. Eski Türk inancında kurban, dua ve teşekkürlerin Gök Tanrı'ya ulaşmasında aracı olan temel unsur olarak bilinmektedir. Benzer şekilde Ovakent Özbeklerinde yapılan ilgili ritüel ve pratiklerin aynı amaca hizmet ettiği görülmektedir.

Sonuç

Türk yaşamında toy vermek kutsal bir olay olup toyu veren kişinin de bu toy karşılığında Allah tarafından mükafatlandırılacağı düşünülmüştür. Toy törenleri geçmişten günümüze Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olmuştur. Geleneksel bağlam içinde toylar hâlâ devam etmekte ve ettirilmektedir. Geleneği genç nesillere aktarma vazifesini de üstlenen toylar, kültürün yaşanması ve yaşatılmasının bir parçasıdır. Ritüellerle örülü olan toylar, icra edildikleri toplumlarda farklı işlevleri bünyesinde toplamıştır. Toylar, genel anlamda bir toplumun birlik ve beraberliğin simgesi konumunda olmuşlardır.

Çalışma konusu olan Ovakent Özbeklerinde yapılan toylar ise kendi muhtevası içerisinde oldukça farklı işlevler de üstlenmektedir. Bu işlevlerden en önemlisi göçer bir toplum olarak farklı coğrafyada dünyaya gelmiş ve daha sonra yine farklı kültür dairesinde yaşamaya devam eden yeni nesle geleneğin ve kültürün aktarılması işlevidir. Bu bağlamda Ovakent Özbekleri için gelenek ve göreneğin yaşatılması için toylar, artık hayatın vazgeçilmez bir parçası olmaya aday konumda olmuştur. Yapılan toylara hazırlık aşamasından itibaren yöre halkı adeta imece usulü için bir ucundan tutmaktadır. Ovakent Özbeklerinde yapılan toy merasimlerinin dini veya halk inançlı olduğu da tespit edilmiştir. İcra edilen toylarda duaların edilmesinde aksakalların ya da mamaların (nine) dualarının alınması, saha çalışmalarında kütleleşmiş unsurları yani ata kültürünün baskınlığını gözler önüne sermiştir. Dede Korkut hikâyelerinde de kahramanların ad toyunda gaybdan türlü türlü haberler veren Korkut Ata'nın katılması ve toyda kahraman yiğit gence ad vermesi, büyük Türk Dünyası coğrafyasında atalar kültürünün ne kadar yoğun ve etkili olduğunu gösteren örneklerden sadece birisidir. Bu bağlamda ele alınan Ovakent Özbeklerinde bahsi geçen toylarda yaşlı bilge kişinin dua etmesi tam ve reel anlamıyla atalar kültürünün yansımından ve yaşatılmasından ibarettir.

Saha içerisinde gözlemlenen toylarda, geleneksel anlamda çağa ve bölgeye göre arkaik olan ilk şekline nazaran az da olsa değişime uğrayan yönlerin olduğu görülmektedir. Doğal olan bu durum kimi zaman dini algı ile ilgili iken kimi zaman da çevresel etkilerle alakalı bir durumdur.

Kimlik, aidiyet ve sosyo-kültürel yapıda şekillenen toyların amacının tam anlamıyla geçmişteki olgulara dayandığı ifade edilmelidir. Söz konusu toylar, Ovakent Özbeklerinin geleneklerini, aile yapılarını, inanç sistemleri ve en önemlisi kültürel kodları açıklayan unsurlardır. Toy kültürü, geleneksel bağlam çerçevesinde tarihin her sahnesinde karşımıza farklı şekillere çıkmıştır. Ancak toy törenlerinin şekli değişmiş olsa da işlevleri genellikle değişmemiştir. Göç yoluyla Hatay'ın Ovakent mahallesine yerleşen söz konusu Özbekler, geldikleri bu topraklarda kimlik kargaşası yaşamış ve bunun sonucu olarak kendilerini uzun zaman bir sınıfa koyamamışlardır. Bunun neticesinde toplum, kimliğini, statüsünü, kültürel belleğini mahalle çevresinde geleneksel uygulamaları yaşatarak korumaya çalışmıştır. İşte tam da burada kimliği oluşturma yahut korumada toyun önem derecesi kendisini hissettirmiştir.

Kaynaklar

- Bakırcı, N. (2019). “Dede Korkut Kitabı Bağlamında Oğuzlarda Toy Geleneği”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. C.7, S.20, s.130-142.
- Çetin, Ç. Z. (2018). “Tatar Türklerinde Beşik Kültürü”. *Turkish Studies*. C. 13, S. 15, s. 419-429.
- Çobanoğlu, Ö. (2005). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çopuroğlu, Y. C. (2000). “Fırat Havzası Evlilik Kültürü I Düğün Öncesi”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 10, S. 2, s. 163-193.
- Duymaz, A. (2005). “Oğuz Kağan Destanı’ndan Dede Korkut’a Toy Geleneğinin Simgesel Anlamı ve Türk Paylaşım Modeli”. *Karadeniz Araştırmaları*. C.2, S.5, s. 37-60.
- Ekici, M. (2010). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Eraslan, A. (2015). *Antakya’da Yaşayan Özbeklerde Kimlik ve Aidiyet*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yeditepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Antropoloji Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Eraslan, A. (2018). “Bir Adak Ritüeli Olarak Bibi Müşkül”. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*. C.6, S.15, s. 122-138.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güvenç, B. (1996). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Türk, N. (2020). “İslâm’da Duanın Ruh Sağlığına Katkısı”. *Kilitbahir*. S.17, s.74-104.
- Türkan, H.K. ve Atahan, O. (2017). “Hatay/Ovakent Özbeklerinde Evlilik”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. S.52, s.222-237.

Elektronik Kaynak

<https://sozluk.gov.tr/> (E.T. 11.06.2021)

Kişi Kodu	Adı – Soyadı	Doğum Tarihi/ Doğum Yeri	İlkokul
KK1	Safargül KURT	1989/Hatay	İlkokul
KK2	Destegül SEHER	1987/Hatay	Yok
KK3	Dursun KOÇ	1955/Afganistan	Yok
KK4	Balta KOÇ	1958/Afganistan	Yok
KK5	Ferdagül TAŞAN	1955/Afganistan	Yok
KK6	Güldane ERMAN	1936/Afganistan	Yok
KK7	Bademhal İNAN	1957/Afganistan	Yok
KK8	Hacer İNAN	1992/Hatay	Ortaöğretim
KK9	Muhammed Ocak	1969/Afganistan	Yok
KK10	Ulanay ŞEKER	1950/Afganistan	Yok
KK11	Ragihan KURT	1975/Afganistan	Yok
KK12	Hatice KARA	1924/Afganistan	Yok
KK13	Mahmut ÖZTÜRK	1965/Afganistan	Yok
KK14	Ahmet GÜNALAN	1962/Afganistan	Yok
KK15	Dilcan HATUNOĞLU	1937/Afganistan	Yok
KK16	Hamide GÜNALAN	1968/Afganistan	Yok
KK17	Cemile ÖZTÜRK	1989/Hatay	İlkokul
KK18	Bostan AĞAR	1985/Hatay	Yok
KK19	Zeytun ARZU	1965/Afganistan	Yok
KK20	Zeytun GÜLTEKİN	1965/Afganistan	Yok
KK21	Cemalettin TETİK	1968/Afganistan	Yok
KK22	Hayrunnisa TETİK	1970/Afganistan	Yok
KK23	Mestane SEVİNÇ	1978/Afganistan	Yok
KK24	Mehmet Murat AKIN	1939/Afganistan	Yok
KK25	Safiye ARZU	1988/Hatay	İlkokul

KK26	Bereket KURT	1956/Afganistan	Yok
KK27	Hayrunnisa TURKAY	1979/Afganistan	Yok
KK28	Aliye GÜLTEKİN	1990/Hatay	İlkokul
KK29	Meryem EMİROĞLU	1986/Hatay	İlkokul

Fotoğraf 1: Toy için Özbek Pilavı pişiren Ovakent Özbekleri

Fotoğraf 2: Toy için pişirilen Özbek pilavı

Fotoğraf 3: Toy için pişirilen Özbek ekmeği

Fotoğraf 4: Toyda dastrahan üzerinde misafirlere sunulan yemek

Fotoğraf 5: Gelin çıkarmada başının üzerinde Kur'an ve yanında dedesi olan bir gelin

Fotoğraf 6: Bibimüşkül duasında deşiyeye/atabe ile el yıkanırken